

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ДС/СС 05/4-02 бр. 348/1-X/17
29.03.2012. године

ВЕЋЕ НАУЧНИХ ОБЛАСТИ
ДРУШТВЕНО-ХУМАНИСТИЧКИХ НАУКА

Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду је на својој XVIII редовној седници, 29.03.2012. године – на основу чл. 221. став 1. алинеја 14. и члана 266. Статута Факултета, прихватило Извештај Комисије за докторске студије с предлогом теме за докторску дисертацију: ОДИСЕЈА И АЛЕГОРИЈСКА ТУМАЧЕЊА, докторанда Јоване Шијаковић.

За ментора је одређен проф. др Војислав Јелић.

Доставити:

1x Универзитету у Београду
1x Стручном сараднику за
докторске дисертације
1x Шефу Одсека за правне послове
1x Архиви

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА

Проф. др Весна Димитријевић

Факултет <u>Филозофски</u>	УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ Веће научних области друштвено-хуманистичких наука (Назив већа научних области коме се захтев упућује)
04/1-2 бр. 6/2067	
(број захтева)	
30.03.2012.	
(датум)	

ЗАХТЕВ

за давање сагласности на предлог теме докторске дисертације

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на предлог теме докторске дисертације:

Одисеја и алегоријска тумачења

(пун назив предложене теме докторске дисертације)

НАУЧНА ОБЛАСТ класичне науке

ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ:

Име, име једног од родитеља и презиме кандидата:

Јована (Бранислав) Шијаковић

Назив и седиште факултета на коме је стекао високо образовање: Филозофски у Београду

Година 2009. дипломирања:

Назив мастер рада кандидата:

Назив факултета на коме је мастер рад одбрањена:

Година одбране мастер рада: .

Обавештавамо вас да Наставно-научно веће је

на седници 29.03.2012. одржаној

размотрило предложену тему и закључило да је тема подобна за израду докторске дисертације.

	ДЕКАН ФАКУЛТЕТА <u>Проф. др Весна Димитријевић</u>
--	---

Додатак уз образац 1.

ПОДАЦИ О МЕНТОРУ

за кандидата Јована Шијаковић, рођена Нинковић

Име и презиме ментора: Војислав Јелић

Звање: Редовни професор Филозофског факултета у Београду

Списак радова који квалификују ментора за вођење докторске дисертације:

1. *ПРОГНОСТИКА РЕТОРА АФТОНИЈА - Припремне вежбе за беседнике* - превод, предговор и напомене Војислав Јелић, Нови Сад / Београд 1997.
2. *Античка и српска реторика*, Београд 2001.
3. *Јединство наука данас и Septem artes liberales*, Јединство наука данас - Интердисциплинарни приступ сазнању (Зборник радова са научног скупа, Бања Лука, 6-8.11.2003.), Бања Лука 2003, стр. 29-34.
- 4[^] *Дијалог и мит*, Зборник Матице српске за књижевност и језик, књ.52, св.3, 2004, стр.481-487.
5. *Scriptura sacra sui ipsius interpres*, у: В. Јелић, *Трагови реторике*, Београд 2011, стр. 32-39.

Заокружити одговарајућу опцију (А, Б, В или Г):

А) У случају менторства дисертације на докторским студијама у групацији техничко-технолошких, природно-математичких и медицинских наука ментор треба да има најмање три рада са SCI, SSCI, AHCI или SCIE листе, као и Math-Net.Ru листе.

Б) У случају менторства дисертације на докторским студијама у групацији друштвено-хуманистичких наука ментор треба да има најмање три рада са релевантне листе научних часописа (Релевантна листа научних часописа обухвата SCI, SSCI, AHCI и SCIE листе, као и ERIH листу, листу часописа које је Министарство за науку класификовало као M24 и додатну

листу часописа коју ће, на предлог универзитета, донети Национални савет за високо образовање. Посебно се вреднују и монографије које Министарство науке класификује као M11, M12, M13, M14, M41 и M51.)

В) У случају израде докторске дисертације према ранијим прописима за кандидате који су стекли академски назив магистра наука ментор треба да има пет радова (референци) које га, по оцени Већа научних области, квалификују за ментора односне дисертације.

Г) У случају да у ужој научној области нема квалификованих наставника, приложити одлуку Већа докторских студија о именовању редовног професора за ментора.

ДЕКАН
ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА

Датум _____

М.П.

проф. др Весна Димитријевић

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ОДСЕК ЗА КЛАСИЧНЕ НАУКЕ

Образложење предлога теме докторске дисертације

ОДИСЕЈА И АЛЕГОРИЈСКА ТУМАЧЕЊА

Кандидат: Јована Шијаковић (рођ. Нинковић)
Ментор: проф. др Војислав Јелић

Београд, јануар 2012.

АПСТРАКТ:

Предложена студија узима за предмет сачувана алегоријска тумачења Хомерове *Одисеје* из античког и византијског раздобља, њихове особине, контекст у коме су настала, однос према тексту који интерпретирају, значења која у ријечима перципирају и утицај који су имала на потоње разумијевање епа. Алегоријска читања *Одисеје* никад нису сабрана нити сагледана као проблем за себе, одвојено од другог хомерског материјала. Такав приступ прије свега има за циљ да утврди улогу алегорезе у историји значења текста *Одисеје*. Поред анализе језика тумачења и алегоријске перцепције лексике *Одисеје* као кључне, анализа дискурса о алегоријском тумачењу (pro et contra) из одговарајућих периода, требало би да допринесе бољем разумијевању ширих проблема везаних за алегорију, рецепцију традиционално битних текстова и општа херменеутичка питања.

САДРЖАЈ:

I Увод	.3
II Предмет истраживања	.3
III Циљеви и значај истраживања	.4
IV Основна питања и хипотезе	7
V Метод истраживања	9
VI Структура рада	11
VII Библиографија	13

1 Увод

Ars interpretandi је вјештина коју је лакше упражњавати него разложно описати и критички сагледати. Жан Пепен (Jean PERIN) је у грчком глаголу ἐρμηνεύειν, који посједује два основна значења: *исказати* и *тумачити*, препознао кретање духа усмјерено ка разумијевању, само што је то кретање у једном случају усмјерено ка унутра, а у другом ка споља. *Исказивање* је у том смислу напор духа да изнесе свој унутрашњи садржај напоље ради препознавања, док је *тумачење* настојање да се кроз (исказом) *оспољено* прозре његов унутрашњи садржај. У том процесу посредовања смисла, стратегије продора од оног спољашњег назад ка оном унутрашњем смислу нису ни једноврсне нити завршавају на истом мјесту. Промишљање тумачења постаје нарочито неопходно искуством неразумијевања, утолико већим уколико је између *исказивача* и *тумача* већа удаљеност, дубљи јаз. Алегоријски тумач је особито посвећен смислу наизглед непрозирном. Он његује осјећај за значења дубоко урасла у ткиво ријечи, јер је убјеђен да прави (унутрашњи) Лоуод ухваћен у ријечи и даље настоји да измакне и скрива се. Његово препознавање пресудно зависи од проицљивости тумача, од унутрашњег садржаја његовог духа. Отуд општа опаска да се алегоријским тумачењима више него другима, поткрадају трагови унутрашњег садржаја *тумача* који су *исказивачу* туђи, произилази већ из саме природе тих напора. Управо је то подстакло нашу студију: проблем укрштања обзорја исказа и тумачења, дуговјеки дијалог ποΑναίvos; текста *Одисеје* и његових „алегоријских читалаца“.

II ПРЕДМЕТ ИСТРАЖИВАЊА

Предмет истраживања су сачувана алегоријска тумачења *Одисеје* из античког и византијског раздобља, закључно са временом Еустатија Солунског, а затим и особине и општи развој алегорезе, те питања везана за теорију интерпретације покретана тим поводом (која се по појединим схватањима мање или више преклапају с општом теоријом језика или општом теоријом сазнања) као неопходни контекст.

Одисеја и алегоријска тумачења

Савремени приручници не везују само поријекло алегоријске егзегезе него и зачетке или „претповијест“ (GRONDEN 2010) херменеутике за објашњавање Хомерових спјегова. Спор око тумачења Хомера, који се може пратити од VI вијека, убраја се у најстарије сачуване херменеутичке трагове. У основи је то расправа обиљежена с једне стране инсистирањем на *sensus literalis*, односно *sensus grammaticus*, а с друге тумачењем које тежи да ухвати *sensus spiritualis*, односно алегоријском егзегезом. У циљу да се спозна право значење текста у складу са савременим концептима и увидима актуалног културног обрасца, прибијегава се одређеној врсти тумачења. Опште је мишљење да алегоријске интерпретације произилазе из потребе да се одржи ауторитет традиционално битног наратива угрожен новонасталим околностима. Поред тога што може бити средство спасења за стари текст неподобан у новом друштвеном или културном контексту, алегореза је, такође, функционисала и као начин да се новој мисли обезбједи подршка старијег ауторитета. Оба мотива препозната су и код алегоријских тумача *Одисеје*, међутим, наведено не исцрпљује све употребе алегорезе и не одсликава њен карактер у потпуности. Наше истраживање настојаће управо да потпуније сагледа саму природу алегорезе, њену улогу у рецепцији *Одисеје*, однос и евентуални утицај различитих теорија и пракси алегоријских интерпретација из релевантних периода на алегоријско тумачење Хомеровог епа. Основни предмет посматрања биће језик тумачења и алегоријска перцепција лексики *Одисеје*.

III ЦИЉЕВИ И ЗНАЧАЈ ИСТРАЖИВАЊА

а) Општи значај

Хомерска алегореза је значајан феномен који је оставио траг у разним доменама и подстакао сродне праксе у многим областима, књижевноисторијским, филозофским, теолошким, лингвистичким. Већ најранија свједочанства о алегоријским тумачењима Хомера истодобно свједоче о филозофским и теолошким расправама које су таква читања покретала и етимолошкој пракси која их је пратила. То је модел тумачења са дугом традицијом, чија веза с мистичким кутовима и профетском алегорезом тек треба да буде испитана, а који је нашао особито важну примјену у појединим филозофским правцима и филолошким круговима. Чак и философи који су одрицали значај алегорији или нису избјегли

алегоријске наративе у излагању или њихов наук на другачији, посредан, начин одаје утицај алегорезе. Њена широка примјена у стоичкој философији одјекнула је у пракси хеленистичких приређивача и коментатора Хомера и тако постала неизоставан уџбенички садржај. Видљива етимолошка преокупација у алегоријским тумачењима указује на то да је етимологија схваћена и његована као метод којим је могуће доказати присуство скривеног смисла или донекле реконструисати изворни смисао неког мита који је неподобно пјеснички употребљен односно нарушен временом. "Етиџа се откривају као древна сазнања садржана у дјелима чији аутори сами најчешће нису свјесни *истине* коју преносе користећи се наративима старијим од њих самих. С тим у вези су и античка разматрања о поријеклу и природи језика (φιλολογία / *Gecrei*), што је, такође, проблематика која се интересантно прелама кроз наш предмет. Релативно касно у својој историји алегорија улази у домен реторике која ју дефинише као прост троп и уводи у контекст у коме она губи транспедентални потенцијал (одраз тога је и термин *αλληγορία* који су раширили тек реторски приручници; до хеленистичког периода алегорија се превасходно одређивала као *υπονοια*).

Међу значајним изданцима алегоријске егзегезе Хомера налази се и јеврејска алегореза светих списа. На тај начин је хомерска филологија посредно утицала на хришћанска алегоријска тумачења Старог завјета и наслеђене нехришћанске литературе, при чему непосредни утицај паганских алегореза Хомера није занемарљив по питању последњег, напротив. Током читавог средњег вијека алегорија остаје теолошки проблем, али и литерарно средство и херменеутичко прибијежиште. Под оптужбом за произвољност као најозбиљнијом, алегоријска тумачења, у оквиру хомерске филологије и ван ње, током старог и новог вијека, привремено би се повлачила само да би се опет појавила с новим образложењем, компромисним ограничењима или мање експлицитним рухом. Свако теоријско сагледавање алегорезе мора се темељити на историјском увиду у њену примјену и вредновање, при том водећи рачуна о њеним многим, овдје поменутих, аспектима. Предложена студија о алегоријским тумачењима *Одисеје* има за циљ да да свој допринос у том правцу и уважи проблемску разноврсност коју одабрани предмет истраживања намеће, у нади да би од таквих закључака могло бити користи за различите дисциплине које баштине проблеме обједињене у нашој теми.

Одисеја и алегоријска тумачења

б) Посебни циљеви и њихов значај

Алегоријска тумачења *Одисеје* никада нису добила пажњу као проблем за себе, као интерпретације интегралног дјела независно од друге сродне митске грађе. Циљ нашег истраживања је да их по први пут сабере и омогући другачији поглед на питање алегоријских тумачења промјеном перспективе, концентришући се само на *Одисеју* и улогу коју алегореза игра у историји значења тог текста. Сходно томе, сматрамо да је неопходно обратити пажњу и на дискурс о алегорији (pro et contra) из одговарајућих периода, јер су схватања о спознаји значења текста, односно ухватљивости правог логоса, неизоставни контекст у коме ће главни проблем - алегоријска тумачења *Одисеје* - бити разматран. У том смислу, циљ није да се суди о степену "искривљења значења", о томе шта је "прочитано" а шта "учитано", или да се оцијени да ли алегоријски егзегет "мањка више у добром укусу или здравој логици"¹. Намјера истраживања је да испита алегоријска читања, таква каква јесу, њихове особине (у првом реду језичке), контекст у коме су настала, однос према тексту који интерпретирају, значења која у ријечима перципирају и утицај који су имала на потоње разумијевање епа.

Изналажење смисла текста налик је на дијалог између текста и читаоца, у коме се читање одражава и на текст и на читаоца. Текст дакако може бити снабдјевен и непромјенљивим значењем, али једино ако га читалац у свом искуству читања доживљава као таквог. Отуд занемарити живот текста, односно читања на која је у свом постојању наводио, не значи само лишити себе специфичне представе о претходним читаоцима, него и увида у домете значења ван нашег хоризонта. Пажња коју су истраживачи указали алегоријским тумачењима Хомера углавном је била усмјерена на тзв. "хомерски материјал", односно хомерске митове. Фокус је био далеко више на одређеном писцу или школи мишљења која је практиковала алегорезу, него на конкретном (ишчитаваном) дјелу и његовој дугогодишњој интеракцији са читаоцима. Примарни значај предложеног истраживања видимо у попуњавању те празнине, а

¹ Формулација је посуђена из често цитираног негативног суда Василија Васиљевског о Цецесовим *Алегоријама*, као згодна парадигма неријетко присутног приступа модерних истраживача одвише зависног од укуса и 'здравог разума' њиховог времена. Од експлицитнијих примјера истиче се и неспутана Тејтова (Тате 1934: 110) оцијена по којој алегоријски егзегети калџају добар глас Грка, за чији је углед чист спас што таква тумачења, као „ретроградна појава“ и „најгори изданак ноћне море од стваралаштва које се изродило након преједања са Хомерове трпезе“, нису била „популарна“.

као нарочито битно за овакав тип огледа и закључке које би он могао да омогући истичемо сам карактер текста *Одисеје*. И међу строгим поборницима *граматичког смисла* мало који ће одрећи овом епу особито присутну језичку двосмисленост и инхерентну неухватљивост сродну његовом главном јунаку и предачкој линији која води до Хермеса. Отуд нам се чини да би важност увида произашлих из испитивања опхођења читалаца према тексту и схватања његовог унутрашњег смисла, могла бити већа самим тим што је у питању текст који нам саопштава да је *alpxvlios*; особина *Λβυοδ*-а (Од. 156).

IV ОСНОВНА ПИТАЊА И ХИПОТЕЗЕ

Рани развој и препознавање алегорезе. Забиљежени почеци алегоријског тумачења везују се за име Теагена из Регија (VI в. пр. Хр.). Мост (MOST 1993) идентификује алегорезу већ у *Илијади* (Ил. XVI 33-35). Око дефиниције алегорије не постоји висок степен сагласности, а њено препознавање у тексту је спорно већ у антици. Својственост алегоријског карактера епу и главни подстицаји за алегорезу такође се различито схватају. При томе је мишљење о њеној апологетској мотивацији најшире прихваћено, а могућност даје подстицај добила управо из култног контекста (уп. папирус из Дервенија) најмање истражена. Новијег датума је и становиште да је таква пракса прије свега мотивисана настојањем да се издвоје одређени кружоци који би тако имали привилегован приступ за друге неприступачном значењу (FORD 1999). Нама се чини да је потребно проблему приступити уважавајући све његове аспекте, односно његов теолошки, философски и социјални оквир.

■ *Дискурс о алегорији и херменеутичка питања.* Анализом термина и историје тумачења скривеног значења могуће је установити улогу, подстреке и утицаје на алегоријска читања *Одисеје*.

Основ алегоријске аргументације у 'Одисеји'. Разматрање шта су путокази ка скривеном значењу у појединим алегоријским читањима и на који начин различите интерпретације тог типа проналазе своје утемељење допринијело би адекватнијем разумијевању такве праксе и показало да се обрада алегоријске грађе не своди на инвентарисање низа погрешних читања која немају неку

озбиљну вриједност. Срж нашег истраживања биће анализа језика тумачења и анализа алегоријске перцепције језика *Одисеје*.

Специфичност алегорезе 'Odiseje'. Однос алегорезе према другим интерпретативним читањима *Одисеје* требало би да омогући јаснији увид у њена својства и њену природу у цјелини, али и у особености контекста унутар којих је његована.

- *Алегоријска тумачења у свјетлу односа (pvois, - хехvт).* Будући да рана поезија придаје (божанској) инспирацији највећи значај и да је Хомер неријетко перципиран као пјесник божанске мудрости, у таквом схватању тумачења *Одисеје* су могла личити на тумачења пророчанстава, гдје је кључно што ријечи пророка нису заправо његове ријечи. Било би упутно испитати да ли и у којој мјери алегореза тражи утемељење у несвјесном, по вишој вољи уписаном у стихове.

Алегоријска тумачења и паидеја. Могуће је претпоставити да је васпитни значај Хомерових текстова имао немалог утицаја на развој њихове алегорезе. У том смислу је потребно размотрити на који начин се концепт античког образовања (и јединства науке у вези с њим) одразио на тумачење *Одисеје*.

- *Алегоријска тумачења и хришћанска рецепција 'Odiseje'.* Хомер као изазов хришћанским схватањима и лектира које се хришћанско образовање није хтјело одрећи нужно је водило расправи о значењу епова. Изузимајући „вриједносно неутралну“ рецепцију, која је користила цитате из Хомера чисто као језичко наслеђе, могуће је пратити полемику између оних хришћанских писаца који имају негативне ставове и оних који заступају позитивне ставове о Хомеровим спјевовима. Први су водили обрачун са алегорезом, нарочито профаном (држећи да она има за циљ да спаси политеизам), а други су трагали за истинским логосом дјела који се указује ако се проникне испод површине. Оправданом се чини претпоставка да природу хришћанске алегорезе *Одисеје* треба сагледати у свјетлу релевантних егзегетских расправа, узимајући у фокус њен однос према паганској алегорези Хомера и алегоријским тумачењима Старог завјета.

Улога алегорезе у историји значења 'Odiseje'. Широк културни и књижевни утицај *Одисеје* добро је позната и радо проучавана чињеница, али се често превиђа да су аутори комуницирали са пјесмом читајући је на начин који не одговара нужно начину на који је ми читамо. Можда је управо на том пољу

највидљивији утицај који су одређена алегоријских тумачења имала на потоња читања *Одисеје*.

V МЕТОД ИСТРАЖИВАЊА

Истраживање ће се темељити на текстовима експлицитног интерпретативног карактера закључно са XII вијеком. Грађа ће бити ексерпирана из следећих извора:

- Еустатије Солунски: Stallbaum, Johann Gottfried (ed.), *Eustathii Archiepiscopi Thessalonicensis Commentarii ad Homeri Odysseam*, Vol. 1 and 2, Cambridge 2010.
- Василије Велики: Boulenger, F. (ed.), *Aux jeunes gens sur la maniere de tirer profit des lettres Helleniques*, Paris 1935.
- Јован Цецес: Hunger, Herbert (ed.) *Johannes Tzetzes, Allegorien zur Odyssee*, in: 'Byzantinische Zeitschrift' 48, 49, 1955, 1956.
- Корнут: Lang, C, *Cornuti theologiae Graecae compendium*, Leipzig 1881.
- Кратес из Малоса: Broggiato, Maria (ed.), *Cratete di Mallo: I frammenti. Edizione, introduzione e note*, La Spezia 2001.
- 'Плутарх': Hillgruber, Michael, *Die pseudoplutarchische Schrift De Homero*; Teil I: Einleitung und Kommentar zu den Kapiteln 1-73; Teil II: Kommentar zu den Kapiteln 74-218, Stuttgart und Leipzig 1994-1999.
- Lamberton, Robert / Keaney, John J. (edd.), [Plutarch]: *Essay on the Life and Poetry of Homer*, Atlanta 1996.
- Порфирије: Nauck, August (ed.), *Opuscula selecta: De antro nympharum*, Leipzig 1886.
- Schrader, Hermann (ed.), *Quaestionum Homericarum ad IliademlOdysseam Reliquiae*, 1880-1990.
- Прокло: Kroll, G. (ed.), *In Platonis Rem publicam commentarii*, Amsterdam 1965.
- Friedlein, G. (ed.), *In Primum Euclidis elementorum librum commentarii*, Leipzig 1873.

Стоички фрагменти: Arnim, Hans von (ed.), *Stoicorum veterum fragmenta*, Leipzig 1905-1924.

лије: Dindorf, Wilhelm (ed.), *Scholia Graeca in Homeri Odysseam*, Oxford 1855.

Ludwich, Arthur (ed.), *Scholia in Homeri Odysseae A 1-309*, Hildesheim 1966.

Pontani, Filippomaria (ed.), *Scholia Graeca in Odysseam II. Scholia ad libros g-d*, Rome 2010.

_____. (ed.) *Scholia Graeca in Odysseam I. Scholia ad libros a-b*, Rome 2007.

‘ааклит’: Pontani, Filippomaria (ed.), *Eraclito. Questioni omeriche sulle allegorie di Omero in merito agli dei*, Pisa 2005. Russell, Donald Andrew / Konstan, David (ed. and transl.), [Heraclitus], *Homeric problems*, Atlanta 2005. Buffiere, Felix (ed. and transl.), *Allegories d’Homer e*, Paris 1962.

Међу наведеним изворима посебно мјесто заузима алегоријска расправа приписана извјесном ‘Хераклиту’, као једина сачувана тог типа. Њој ће бити посвећена особити пажња - њеном језику, стилу, гледиштима, могућим контекстом из кога је потекла и спору око датовања. Непотпуност постојећих издања схолија уз *Одисеју*, требало би да буде отклоњена започетим Понтанијевим (Pontani) подухватом који је, међутим, далеко од краја. Пратећи трагове садржане у наведеној основној листи извора она ће бити проширена, углавном у правцу издања философских и коментаторских фрагмената и хришћанских читања. Сабрана грађа биће систематизована и анализирана у контексту језичких и стилских обиљежја, проблема и тема које обрађују у *Одисеји*, те доктрина и ширег контекста коме појединачна тумачења припадају. При томе ће се водити рачуна о дистинкцији између алегоријских читања и еухемеризма, једноставних читања хероја као парадигме за врлину, коришћења имена за слику или сличних метонимија. Интерпретативни приступи који су „гранични” случајеви, као што су широко развијена (пара)етимолошка објашњења дубљих значења, биће предмет расправе, али идентификована као унеколико другачија. На бази анализе прикупљеног материјала, издвојио би се својеврсни алегоријски појмовник, који би садржао како термине карактеристичне за језик тумачења тако и појмове из *Одисеје* које су егзегете алегоријски тумачили.

Сагледавању општег развоја алегорезе и теорија интерпретације, од којих алегоријско читање *Одисеје* није независно, биће посвећена велика пажња. У циљу испитивања контекста и утицаја, те неопходног поредбеног увида, у обзир ће бити узети многи аутори из релевантних периода који су се бавили питањем алегорезе.

Сразмјерно значају за наш предмет, та линија истраживања испратиће дискусију почевши од предсократовских фрагмената, преко Платона, Аристотела, стоика, александријске и пергамске филолошке школе, Филодема, јеврејске алегорезе (Аристобул, Филон), неоплатоника, гностика, старохришћанских писаца (Јустин, Татијан, Теофил, Иринеј, Клемент Александријски, Хиполит, Ориген, Псеудо-Јустин, Методије из Олимпа, Кападокијски оци) до Псела, Еустатија, Цецеса. Сви извори за поглед на алегоријска тумачења биће посматрани како у матичном тако и у контексту многоструких међусобних релација чије је чвориште хомерска алегореза.

Проблем по својој природи не остаје у оквиру филологије и залази у поља философије и теологије. Ослањајући се на дисциплину класичне филологије, наше истраживање ће настојати да не посрне на тим пољима и сагледа проблем у цјелини.

VI СТРУКТУРА РАДА

[Изложено је радни нацрт структуре рада који ће бити детаљније и прецизније сегментиран.]

Апстракт

Садржај

I Увод

Полазиште и предмет истраживања

Циљеви истраживања

Преглед раније дискусије

Методолошки принципи

Извори

Хипотезе

Структура рада

II Развој алегорезе

Одисеја и алегоријска тумачења

- Дефиниције и термилошке одреднице (прије свега *utrovoia*, *alviуpa*, *aivLTTopai*, *d/VAnyooia*, *auppoAov*)

Историјски преглед и представници (алегорија у односу према философији, религији, херменеутици, реторици)

Дискурс о алегорији (позитивни и негативни ставови)

III Алегоријска тумачења *Одисеје*

Хронолошки оквир

Систематизација сакупљених тумачења (излагање грађе по подобном кључу); доктрине и концепти (философски, теолошки, социјални, идеолошки, филолошки оквири алегореза); проблеми и теме (које алегорезе у *Одисеји* обрађују) Анализа језика тумачења

Перцепција лексике *Одисеје* (алегоријска семантика)

III Улога алегоријских тумачења *Одисеје*

- Језичка (не)одређеност и границе разумијевања - однос алегорезе *Одисеје* и других врста тумачења

Алегоријско читање *Одисеје* и античко образовање

Одисеја и хришћанско учење - *Interpretatio Christiana*

Алегореза и виша истина (у свјетлу односа *фиочс*; - *hexvn* и претходно изложених схватања)

Мјесто алегорије у историји рецепције *Одисеје*

Осврт на савремена разматрања (на релевантне увиде модерне херменеутике, семиотике и филологије)

IV Закључак

Резиме

Библиографија

Регистар аутора алегоријских тумачења

Регистар цитираних мјеста

Регистар појмова са кратким објашњењима

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ
ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ

Поштоване колеге,

Изабрани у комисију за разматрање предлога теме за докторску дисертацију који је Одељењу за класичне науке поднела **Јована Шијаковић**, рођена **Нинковић**, подносимо Већу следећи

РЕФЕРАТ

О КВАЛИФИКОВАНОСТИ КАНДИДАТА И ПОДОБНОСТИ ПРЕДЛОЖЕНЕ ТЕМЕ
ЗА ДОКТОРСКУ ДИСЕРТАЦИЈУ

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Кандидаткиња Јована Шијаковић, рођена Нинковић, 24.12.1984. године у Бањалуци, показала је занимање и смисао за научно-истраживачки рад у области класичне филологије још у току својих основних студија на Одељењу за класичне науке Филозофског факултета у Београду. Школске 2003/2004. уписала се на Филозофски факултет, Одељење за класичне науке, и дипломирала 02. 10. 2009. са оценом 10,00. Просечна оцена у току студија је 9,61. Свој одлично оцењен и доцније у научном часопису објављен дипломски рад посветила је изучавању Еурипидовог језика. У три доцнија рада, од којих је један публикован а друга два предата у штампу, успешно се окренула проблематици интерпретације и рецепције *Одисеје* и тиме подухватила тешког и захтевног посла у области класичне филологије која тражи подједнака знања на пољу лингвистичком и књижевном. Својом иновативношћу у раду показала је несумњиви таленат и способност да зрело и до краја доследно одговори постављеноме задатку. Уверени смо, са добрим разлозима, да ће њен даљи допринос на тој линији истраживања бити од великог значаја, те да се већ сада може рећи да је стасала у вредног и струци преданог младог истраживача. Од 15.07.2010. запослена је на Филозофском факултету. Као истраживач-сарадник учествује на пројекту финансираном од стране Министарства за просвету и науку Републике Србије.

Кандидаткиња је предложила тему докторске дисертације *Одисеја и алегоријска тумачења*. Предлог је пропраћен писаним образложењем на двадесет страница, где се објашњавају предмет планираног истраживања, његови циљеви и значај, излажу основна питања и хипотезе, метод истраживања и структура рада. У прилогу је дата библиографија од 137 јединица, претежно на светским језицима, коју преносимо на крају реферата (стр. 6-11). Комисија се једногласно сложила да предлог подржи.

2. Предмет и циљ дисертације

Предложена дисертација узима за предмет сачувана алегоријска тумачења Хомерове *Одисеје* из античког и византијског раздобља, њихове особине, контекст у коме су настала, однос према тексту који интерпретирају, значења која у речима перципирају и утицај који су имала на потоње разумевање епа. Алегоријска читања *Одисеје* никад нису

сабрана нити сагледана као проблем за себе, одвојено од другог хомерског материјала. Такав приступ пре свега има за циљ да утврди улогу алегорезе у историји значења текста *Одисеје*. Предвиђена анализа дискурса о алегоријском тумачењу (pro et contra) из одговарајућих периода, требало би да допринесе бољем разумевању ширих проблема везаних за алегорију, рецепцију традиционално битних текстова и општа херменеутичка питања.

Алегоријска тумачења хомерских спева имају дуг историјат, који се протеже од самих почетака филологије и филозофије у преткласично доба до дубоко у средњи век и у којем се преламају нека кључна питања не само књижевне историје, него и развоја западне мисли. Тежиште тог интереса постепено се померало од филозофског ка књижевном, од откривања „скривеног смисла“ (ἡυρόνοια) ка „другачијем казивању“ (allēgoría). При том се запајају разлике у бављењу једним и другим епом. Док је Илијада углавном подвргавана физиолошко-космолошкој алегорези, у *Одисеји* су претежно тражене моралне алегорије, што је омогућило да занимање за њу надживи крај античке епохе и поприми нови вид у хришћанству. Стога се истраживање које би се усредредило на алегоријска тумачења *Одисеје* у антици и средњем веку закључно са Евстатијем Солунским (XII в.), чини оправданим у погледу свога обима и тематске заокружености. Темељно и систематично изучавање алегоријских тумачења *Одисеје*, какво по нашем сазнању за сада није спроведено, свакако ће представљати допринос не само класичној филологији него и укупној историји европске мисли.

3. Опис садржаја (структуре по поглављима) дисертације

Апстракт

Садржај

I Увод

- Полазиште и предмет истраживања
- Циљеви истраживања
- Преглед раније дискусије
- Методолошки принципи
- Извори
- Хипотезе
- Структура рада

II Развој алегорезе

- Дефиниције и термиолошке одреднице (у првом реду ὑπόνοια, αἰνιγμα, αἰνιττομα, ἀλληγορία, σύμβολον)
- Историјски преглед и представници (алегорија у односу према философији, религији, реторици)
- Дискурс о алегорији (позитивни и негативни ставови)

III Алегоријска тумачења *Одисеје*

- Хронолошки оквир

Одисеја и алегоријска тумачења

- Систематизација сакупљених тумачења (излагање грађе по подобном кључу); доктрине и концепти (филозофски, теолошки, социјални, идеолошки, филолошки оквири алегореза); проблеми и теме (које алегорезе у *Одисеји* обрађују)
- Анализа језика тумачења
- Перцепција лексике *Одисеје* (алегоријска семантика)

III Улога алегоријских тумачења *Одисеје*

- Језичка (не)одређеност и границе разумевања - однос алегорезе *Одисеје* и других врста тумачења
- Алегоријско читање *Одисеје* и античко образовање
- *Одисеја* и хришћанско учење – *Interpretatio Christiana*
- Алегореза и виша истина (у светлу односа φύσις - τέχνη и претходно изложених схватања)
- Место алегорије у историји рецепције *Одисеје*
- Осврт на савремена разматрања (на релевантне увиде модерне херменеутике, семиотике и филологије)

IV Закључак

Резиме

Библиографија

Регистар аутора алегоријских тумачења

Регистар цитираних места

Регистар појмова са кратким објашњењима

4. Основне хипотезе од којих ће се полазити у истраживању

Студија полази од тога да треба преиспитати рани развој алегорезе, његово филозофско и теолошко окриље. Својственост алегоријског карактера епу и главни подстицаји за алегорезу различито се схватају, при чему је мишљење о њеној апологетској мотивацији најшире прихваћено, а могућност да је подстицај добила управо из култног контекста (уп. папирус из Дервенија) најмање истражена. Новијег датума је и становиште да је таква пракса била пре свега мотивисана настојањем да се издвоје кругови посвећених који би тако имали привилегован приступ за друге неприступачном значењу.

Анализом термина и историје тумачења скривеног значења могуће је установити улогу, подстреке и утицаје на алегоријска читања *Одисеје*. Сагледавање заснованости алегоријске аргументације у *Одисеји*, односно начина на који различите интерпретације тог типа налазе своје утемељење, допринело би адекватнијем разумевању такве праксе и показало да се обрада алегоријске грађе не своди на инвентарисање низа погрешних читања која немају неку озбиљну вредност. Однос алегорезе према другим

интерпретативним читањима *Одисеје* требало би да омогући јаснији увид у њена својства и њену природу у целини, али и у особености контекста унутар којих је негована.

Будући да рана поезија придаје (божанској) инспирацији највећи значај и да је Хомер неретко перципиран као песник божанске мудрости, у таквом схватању тумачења *Одисеје* су могла личити на тумачења пророчанстава, где је кључно што речи пророка нису заправо његове речи. Стога ће бити испитано у којој мери алегореза тражи утемељење у несвесном, по вишој вољи уписаном у стихове.

Могуће је претпоставити да је васпитни значај Хомерових текстова имао немалог утицаја на развој њихове алегорезе. У том смислу ће бити размотрен начин на који се концепт античког образовања (и јединства науке у вези с њим) одразио на тумачење *Одисеје*.

Хомер као изазов хришћанским схватањима и лектира које се хришћанско образовање није хтело одрећи нужно је водио расправи о значењу епова. Изузимајући „вредносно неутралну“ рецепцију, која је користила цитате из Хомера чисто као језичко наслеђе, могуће је пратити полемику између оних хришћанских писаца који имају негативне ставове и оних који заступају позитивне ставове о Хомеровим спевовима. Први су водили обрачун са алегорезом, нарочито профаном (држећи да она има за циљ да спасе политеизам), а други су трагали за истинским логосом дела који се указује ако се проникне испод површине. Оправданом се чини претпоставка да природу хришћанске алегорезе *Одисеје* треба сагледати у светлу релевантних егзегетских расправа, узимајући у фокус њен однос према паганској алегорези Хомера и алегоријским тумачењима Старог завета.

Широк културни и књижевни утицај *Одисеје* добро је позната и радо проучавана чињеница, али се често превиђа да су аутори комуницирали са песмом читајући је на начин који не одговара нужно начину на који је ми читамо. Можда је управо на том пољу највидљивији утицај који су одређена алегоријских тумачења имала на потоња читања *Одисеје*.

5. Методе које ће се у истраживању применити

Истраживање ће се темељити на текстовима експлицитног интерпретативног карактера закључно са XII веком. Грађа ће бити ексцерпирана из схолија уз *Одисеју*, филозофских и коментаторских фрагмената, теоријских расправа и дела појединих хришћанских писаца. Сабрана грађа биће систематизована и анализирана у контексту језичких и стилских обележја, проблема и тема које обрађују у *Одисеји*, те доктрина и ширег контекста коме појединачна тумачења припадају. При томе ће се водити рачуна о дистинкцији између алегоријских читања и других блиских интерпретативних приступа. На бази анализе прикупљеног материјала, биће сачињен својеврсни алегоријски појмовник, који би садржао како термине карактеристичне за језик тумачења тако и појмове из *Одисеје* које су егзегети алегоријски тумачили.

Такође, велика пажња ће бити посвећена сагледавању општег развоја алегорезе и теорија интерпретације. У циљу испитивања контекста и утицаја, те неопходног поредбеног увида, у обзир ће бити узети многи аутори из релевантних периода који су се бавили питањем алегорезе.

6. Очекивани резултати и научни допринос

Хомерска алегореза је значајан феномен који је оставио траг у разним доменама и подстакао сродне праксе у многим областима, књижевноисторијским, филозофским, теолошким, лингвистичким. Може се очекивати да резултати предложеног истраживања буду од значаја за сваку од ових области. Алегореза је модел тумачења са дугом традицијом, чија веза с мистичким култовима и профетском алегорезом тек треба да буде испитана, а који је нашао особито важну примену у појединим филозофским правцима и филолошким круговима. Предложено теоријско сагледавање алегорезе темељи се на историјском увиду у њену примену и вредновање, при том водећи рачуна о њеним многим, овде поменути, аспектима. Из образложења је јасно да ова студија о алегоријским тумачењима *Одисеје* има за циљ да у потпуности уважи проблемску разноврсност коју одабрани предмет истраживања намеће, те да би од таквих закључака могло бити користи за различите дисциплине које баштине проблеме обједињене у наведеној теми. Замисао да се у фокус постави конкретно (ишчитавано) дело и његова вишевековна интеракцији са читаоцима, оправдана је с обзиром на немерљив културни значај, утицај и улогу *Одисеје* и обећава сасвим нове увиде у сам еп и историју мисли која га окружује.

7. Закључак

Из подрбног образложења кандидаткиње Јоване Шијаковић и њених досадашњих радова проистиче наше сазнање да је кандидаткиња способна да се суочи и успешно избори са предложеном темом. У дугом историјату алегоријских тумачења *Одисеје*, који се протеже од преткласичног до византијског доба, преламају се нека кључна питања не само књижевне, него и уопште културне историје. Темељно и систематично изучавање алегоријских тумачења *Одисеје*, какво за сада није спроведено, свакако ће представљати допринос историји европске мисли. Стога Већу усрдно препоручујемо да Јовани Шијаковић одобри израду докторске дисертације на тему *Одисеја и алегоријска тумачења*.

*Литература коју кандидаткиња предлаже:

Основни извори:

Еустатије Солунски:	Stallbaum, Johann Gottfried (ed.), <i>Eustathii Archiepiscopi Thessalonicensis Commentarii ad Homeri Odysseam</i> , Vol. 1 and 2, Cambridge 2010.
Василије Велики:	Boulenger, F. (ed.), <i>Aux jeunes gens sur la manière de tirer profit des lettres Helléniques</i> , Paris 1935.
Јован Цецес:	Hunger, Herbert (ed.) <i>Johannes Tzetzes, Allegorien zur Odyssee</i> , in: 'Byzantinische Zeitschrift' 48, 49, 1955, 1956.
Корнут:	Lang, C., <i>Cornuti theologiae Graecae compendium</i> , Leipzig 1881.

Одисеја и алегоријска тумачења

- Кратес из Малоса: Broggiato, Maria (ed.), *Cratete di Mallo: I frammenti. Edizione, introduzione e note*, La Spezia 2001.
- 'Плутарх': Hillgruber, Michael, *Die pseudoplutarchische Schrift De Homero*; Teil I: Einleitung und Kommentar zu den Kapiteln 1-73; Teil II: Kommentar zu den Kapiteln 74-218, Stuttgart und Leipzig 1994-1999.
Lamberton, Robert / Keaney, John J. (edd.), [Plutarch]: *Essay on the Life and Poetry of Homer*, Atlanta 1996.
- Порфирије: Nauck, August (ed.), *Opuscula selecta: De antro nympharum*, Leipzig 1886.
Schrader, Hermann (ed.), *Quaestionum Homericarum ad Iliadem/Odyseam Reliquiae*, 1880-1990.
- Прокло: Kroll, G. (ed.), *In Platonis Rem publicam commentarii*, Amsterdam 1965.
Friedlein, G. (ed.), *In Primum Euclidis elementorum librum commentarii*, Leipzig 1873.
- Стоички фрагменти: Arnim, Hans von (ed.), *Stoicorum veterum fragmenta*, Leipzig 1905-1924.
- Схолије: Dindorf, Wilhelm (ed.), *Scholia Graeca in Homeri Odyseam*, Oxford 1855.
Ludwich, Arthur (ed.), *Scholia in Homeri Odyseae A 1-309*, Hildesheim 1966.
Pontani, Filippomaria (ed.), *Scholia Graeca in Odyseam II. Scholia ad libros g-d*, Rome 2010.
_____. (ed.) *Scholia Graeca in Odyseam I. Scholia ad libros a-b*, Rome 2007.
- 'Хераклит': Pontani, Filippomaria (ed.), *Eraclito. Questioni omeriche sulle allegorie di Omero in merito agli dèi*, Pisa 2005.
Russell, Donald Andrew / Konstan, David (ed. and transl.), [Heraclitus], *Homeric problems*, Atlanta 2005.
Buffière, Félix (ed. and transl.), *Allégories d'Homère*, Paris 1962.

Секундарна литература:

1. Bardzell, Jeffrey, *Speculative Grammar and Stoic Language Theory in Medieval Allegorical Narrative: From Prudentius to Alan of Lille*, London/New York 2009.
2. Bartelink, Gerard J.M., 'Homer', in: Ernst Dassmann (Hrsg.), *Das Reallexikon für Antike und Christentum*, Bd. XVI, Stuttgart 1994.
3. Bernadete, Seth, *The Bow and the Lyre: A Platonic Reading of the Odyssey*, Lanham 1997.
4. Bernard, W., *Spätantike Dichtungstheorien: Untersuchungen zu Proklos, Herakleitos und Plutarch*, Stuttgart 1990.
5. Blönnigen, C. *Der griechische Ursprung der jüdisch-hellenistischen Allegorese und ihre Rezeption in der alexandrinischen Patristik*, Frankfurt am Main 1992.
6. Boer, Willem, 'Some striking similarities in pagan and christian allegorical interpretation', *Studi in onore Vittorio de Falco* (p. 465-473), Napoli 1971.
7. _____. 'Hermeneutic Problems in Early Christian Literature', *Vigiliae Christianae*, 1/3:150-167, 1947.
8. Boys-Stones, G.R. (ed.), *Metaphor, Allegory and the Classical Tradition: Ancient Thought and Modern Revisions*, Oxford 2003.
9. Brisson, Luc, *How Philosophers Saved Myths: Allegorical Interpretation and Classical Mythology* (transl. by Catherine Tihany), Chicago 2004.
10. Brittan, Simon, *Poetry, symbol, and allegory: interpreting metaphorical language from Plato to the present*, Charlottesville 2003.
11. Browning, Robert, 'Homer in Byzantium', *Viator*, 1975, 6: 15-33.
12. Brumble, David H., *Classical Myths and Legends in the Middle Ages and Renaissance: a dictionary of allegorical meanings*, London 1998.
13. Budelmann, Felix, *Classical Commentary in Byzantium: John Tzetzes on Ancient Greek Literature*, in: R. K. Gibson, C. Shuttleworth Kraus (eds.), *The Classical Commentary*, Leiden/Boston/Köln 2002.
14. Buffière, Félix, *Les mythes d'Homère et la pensée grecque*, Paris 1956.

Одисеја и алегоријска тумачења

15. Collobert, Catherine, 'Philosophical readings of Homer: Ancient and Contemporary Insights', in: W. Wians, *Logos and muthos: philosophical essays in Greek literature*, Albany 2009.
16. Copeland, Rita / Struck Peter T. (eds.), *The Cambridge Companion to Allegory*, Cambridge/New York 2010.
17. Dahan, Gilbert / Goulet, Richard, *Allégorie des poètes, allégorie des philosophes. Etudes sur la poétique et l'herméneutique de 'allégorie de l'Antiquité à la Réforme*, Paris 2005.
18. Dawson, D., *Allegorical Readers and Cultural Revision in Ancient Alexandria*, Berkeley/Los Angeles/London 1992.
19. Del Bello, Davide, *Forgotten Paths. Etymology and the Allegorical Mindset*, Washington 2007.
20. Dickey, Elenor, *Ancient Greek Scholarship*, Oxford 2007.
21. Dörrie, H., 'Zur Methodik antiker Exegese', in: *Zeitschrift für die Neutestamentliche Wissenschaft und die Kunde der Älteren Kirche*, 65 (1974).
22. _____. 'Zum Problem der Ambivalenz in der antiken Literatur', *Antike und Abendland*, 16, 1970.
23. Dunbar, Henry, *A complete concordance to the Odyssey and Hymns of Homer*, Oxford 1880.
24. Finkelberg, Margalit / Stroumsa, Guy Gedaliahu (eds.), *Homer, the Bible, and beyond: literary and religious canons in the ancient world*, Leiden/Boston 2003.
25. _____. *The Homer Encyclopedia*, Oxford 2011.
26. Флашар, Мирон, 'Позноантичка алегорија и Одисеј Пасколиев', *Жива Антика*, 1961, 11/2: 295–305.
27. Flecher, Angus, *Allegory: The Theory of a Symbolic Mode*, Ithaca 1964.
28. Ford, Andrew, *The Origins of Criticism: Literary Culture and Poetic Theory in Classical Greece*, Princeton 2008.
29. Ford, Andrew, 'Performing Interpretation: Early Allegorical Exegesis of Homer', in Margaret Beissinger, Jane Tylus and Susanne Wofford (edd.), *Epic Traditions in the Contemporary World*, Berkeley 1999. <http://ark.cdlib.org/ark:/13030/ft40000565/>
30. Franke, William, 'On the Poetic Truth that Is Higher than History: Porphyry and the Philosophical Criticism of Literature', *International Philosophical Quarterly*, 2010, 50/4: 415-430.
31. Frye, Northrop, *Anatomy of Criticism*, Princeton 1971.
32. Geffcken, Johannes, 'Allegory, Allegorical Interpretation', in James Hastings (ed.), *Encyclopaedia of Religion and Ethics*, New York 1917.
33. Giannantonio, P., 'L'allegoria in Grecia ea Roma', *Vichiana*, 5: 195- 232, 1968.
34. Graziosi, Barbara, 'The Ancient Reception of Homer', in: Hardwick, L. and Stray, C. (eds.), *A Companion to Classical Receptions*, Malden 2008.
35. Грбић, Драгана, *Алегорије ученог пустинољубитеља. Поступак алегоризације у опусу Јована Рајућа*, Београд 2010.
36. Gronden, Žan, *Uvod u filozofsku hermeneutiku* (prevela s nemačkog Emina Peruničić), Beograd 2010.
37. Habib, M.A.R., *A History of Literary Criticism and Theory*, Blackwell 2005.
38. Hahn, R., *Die Allegorie in der antiken Rhetorik*, (diss.) Tübingen 1967.
39. Hamlin, Cyrus, 'The Limits of Understanding: Hermeneutics and the Study of Literature', *Arion*, 3/4: 385-419, 1976.
40. Heinisch, P., *Der Einfluß Philos auf die älteste christliche Exegese; Ein Beitrag zur Geschichte der allegorischen mystischen Schriftauslegung im christlichen Altertum*, Münster 1908.
41. Helleman, Wendy Elgersma, *The Feminine Personification of Wisdom: a Study of Homer's Penelope, Cappadocian Macrina, Boethius' Philosophia and Dante's Beatrice*, Lewiston 2009.
42. Hersman, Anne Bates, *Studies in Greek allegorical interpretation*, Diss. Chicago 1906.
43. Hillgruber, Michael, *Die pseudoplatarchische Schrift De Homero*; Teil I: Einleitung und Kommentar zu den Kapiteln 1-73; Teil II: Kommentar zu den Kapiteln 74-218, Stuttgart und Leipzig 1994-1999.
44. Hinks, Roger, *Myth and Allegory in Ancient Art*, London 1939.
45. Honig, Edwin, *Dark Conceit: the Making of Allegory*, Cambridge 1960.
46. Horn, H.-J., 'Allegorese außerchristlicher Texte', *Die Theologische Realenzyklopädie* Bd. 2, Berlin 1976–2004.
47. Hunter, Richard, *Critical Moments in Classical Literature*, Cambridge 2009.
48. _____. 'Homer and Greek literature' in R. Fowler (ed.), *The Cambridge Companion to Homer*, Cambridge 2004 (pp. 235–53).
49. Hunger, Herbert, 'Allegorische Mythendeutung in der Antike und bei Johannes Tzetzes', *Jb. öst. Byz. Ges.* 3, 35-54, 1969.
50. _____. (ed) Johannes Tzetzes, 'Allegorien zur Odyssee', in *Byzantinische Zeitschrift* 48, 49, 1955, 1956.

51. Irvine, Martin, 'Interpretation and the semiotics of allegory in Clement of Alexandria, Origen, and Augustine', *Semiotica*, 63/1-2: 33-72, 2009.
52. Jeger, Verner, *Rano hrišćanstvo i grčka paideja*, Beograd 2007.
53. _____. *Paideia: oblikovanje grčkog čoveka* (prev. O. Kostrešević i D. Gojković), Novi Sad 1991.
54. Joosen, J. / Waszink, J., 'Allegorese', in: Ernst Dassmann (Hrsg.), *Das Reallexikon für Antike und Christentum*, Bd. I, Stuttgart 1994.
55. Kindstrand, J. F., *Homer in der zweiten Sophistik*, Uppsala/Stockholm 1973.
56. Knight, Richard Payne, *The symbolical language of ancient art and mythology: an inquiry*, 1892.
57. Kretzer, A., 'allēgorew', in: *Exegetisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, Bd. I, Stuttgart/Berlin/Köln 1992.
58. Кончаревић, Ксенија, 'О патристичким изворима неких савремених лингвистичких схватања', *Антика и савремени свет: религија и култура* (зборник радова), Београд 2011.
59. Konstan, David, 'Introduction' in: Russell, Donald Andrew / Konstan, David (ed. and transl.), *[Heraclitus], Homeric problems*, Atlanta 2005.
60. Курцијус, Ернст Роберт, *Европска књижевност и латински средњи век* (прев. Ј. Бабић), Београд, 1996.
61. Laird, Andrew (ed.), *Ancient Literary Criticism*, Oxford 2006.
62. _____. 'Figures of Allegory from Homer to Latin Epic', in: *Metaphor, Allegory and the Classical Tradition: Ancient Thought and Modern Revisions*, Oxford 2003.
63. Lamberton, Robert, 'Ancient Reception', in John Miles Foley (ed.), *A Companion to Ancient Epic*, Blackwell 2005.
64. _____. 'Homeric Allegory and Homeric Rhetoric in Ancient Pedagogy', in: Montanari, F. (ed.), *Omero tremila anni dopo. Atti del congresso di Genova 6-8 luglio 2000*, Rome 2002.
65. _____. / Keaney, John J. (edd.), *Homer's Ancient Readers: The Hermeneutics of Greek Epic's Earliest Exegetes*, Princeton 1992.
66. _____. *Homer the Theologian: Neoplatonist Allegorical Reading and the Growth of the Epic Tradition*, Berkeley 1989.
67. Lardinois / van der Poel / Hunink (edd.), *Land of Dreams, Part III: The Reception of Homer*, Leiden-Boston 2006.
68. Latacz, Joachim, 'Einleitung: Zur Homer-Kommentierung. Von den Anfängen bis zu diesem Kommentar', in Latacz (ed.), *Homers Ilias. Gesamtkommentar, Prolegomena*, München/Leipzig 2000.
69. Lausberg, Heinrich, *Handbuch der literarischen Rhetorik* ('allegorie': 398-403), München 1990.
70. Lévêque, Pierre, *Aurea catena Homeri: une étude sur l'allégorie grecque*, Paris 1959.
71. Long, A. A., *Stoic Studies*, Berkeley/Los Angeles/London 2001.
72. MacDonald, Dennis R., *Christianizing Homer: The Odyssey, Plato, and the Acts of Andrew*, Oxford 1994.
73. Makrinos, Antony "Bringing Homer in Byzantium: Allegorical interpretation of the Odyssey in Eustathius' Commentary on the Odyssey", *Proceedings of the 10th Homeric Academy International Conference on "Homer's World"*, Chios 2006.
74. Matzukis C., 'Homer within the Byzantine framework', *Akroterion*, 37: 2-5, 1992.
75. Meyer, Doris, 'Die verborgene Wahrheit der Dichtung. Zur allegorischen Interpretation in Porphyrios' Schrift über die Nymphengrotte in der Odyssee', in: Althoff, J. (ed.), *Philosophie und Dichtung im antiken Griechenland*, Stuttgart 2007.
76. Minnis, Alastair / Johnson, Ian (edd.), *The Cambridge History of Literary Criticism: The Middle Ages*, Cambridge 2005.
77. Montiglio, Silvia, *From Villain to Hero: Odysseus in Ancient Thought*, Ann Arbor 2011.
78. Morgan, Gareth, 'Homer in Byzantium: John Tzetzes', in: Rubino, Sheldermine (eds.), *Approaches to Homer*, Austin 1983.
79. Most, Glenn W. (ed.), *Commentaries - Kommentare. Aporemata: Kritische Studien zur Philologiegeschichte, Band 4*, Göttingen 1999.
80. _____. 'Allegorie/Allegorese II. Griechisch-römische Antike', in: H.D. Betz, D.S. Browning, B. Janowski, E. Jünger (eds.), *Religion in Geschichte und Gegenwart*, Band 1: A-B, Tübingen 1998.
81. _____. 'Hermeneutik', in: H. Cancik, H. Schneider (eds.), *Der Neue Pauly. Enzyklopädie der Antike. Altertum. 5: Gru-Iug*, Stuttgart/Weimar 1998.
82. _____. 'The Fire Next Time. Cosmology, Allegoresis, and Salvation in the Derveni Papyrus', *Journal of Hellenic Studies* 117: 117-35, 1997.

83. _____. 'Die früheste erhaltene griechische Dichterallégorie', *Rheinisches Museum für Philologie* N.F. 136: 209-212, 1993.
84. _____. 'Cornutus and Stoic Allegoresis', *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt* 2.36.3: 2014-65, 1989.
85. Müller, K., 'Allegorische Dichtererklärung', in: *The Realencyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft*, Suppl. 4: 16-22, 1924.
86. Naddaf, Gérard, 'Allegory and the origins of philosophy', in: W. Wians, *Logos and muthos: philosophical essays in Greek literature*, Albany 2009.
87. Nöth, Winfried, *Handbook of Semiotics*, Bloomington/Indianapolis 1990.
88. Nünlist, René, *The Ancient Critic at Work: Terms and Concepts of Literary Criticism in Greek Scholia*, Cambridge 2009.
89. O'Keefe, John J. / Reno, R. R., *Sanctified Vision: An Introduction to Early Christian Interpretation of the Bible*, Baltimore, 2005.
90. Pepin, Jean, 'Hermeneutik', in: Ernst Dassmann (Hrsg.), *Das Reallexikon für Antike und Christentum*, Bd. XIV, Stuttgart 1994.
91. _____. *La Tradition de l'allegorie de Philon d'Alexandrie a Dante*, 1987.
92. _____. 'The Platonic and Christian Ulysses', in: D.J. O'Meara (Hrsg.), *Neoplatonism and Christian thought*, New York 1981.
93. _____. 'Remarques sur la théorie de l'exégèse allégorique chez Philon', *Actes du Colloque sur Philon d'Alexandrie* (Lyon 1966), p. 131-168, 1967.
94. _____. 'Porphyre, egégète d'Homère', *Entretiens Fondation Hardt*, 12: 229-272, 1965.
95. _____. *Mythe et allégorie. Les origines grecques et les contestations judéo-chrétiennes*, Paris 1958.
96. _____. 'Le Challenge Homère-Moïse aux premiers siècles chrétiens', *Revue des sciences religieuses*, 29: 105-122, 1955.
97. _____. Plotin et les Mythes, *Revue Philosophique de Louvain*, 53/37:5-27, 1955.
98. Peradotto, John, 'Modern Theoretical Approaches to Homer', in: Morris, I. and Powell, B. (eds.), *A New Companion to Homer*, Leiden 1997.
99. _____. *Man in the Middle Voice: Name and Narration in the Odyssey*, Princeton 1990.
100. _____. 'Texts and Unrefracted Facts: Philology, Hermeneutics, and Semiotics', *Arethusa*, 10:63-83, 1977.
101. Pfeiffer, Rudolf, *History of Classical Scholarship from the Beginnings to the End of the Hellenistic Age*, 1968 (reissued 1998).
102. Pucci, Pietro, *The song of the sirens: essays on Homer*, Oxford 1997.
103. _____. "Odysseus Polutropos": *Intertextual Readings in the "Odyssey" and the "Iliad"*, Ithaca 1987.
104. Pontani, Filippomaria, 'From Budé to Zenodotus: Homeric readings in the European Renaissance', *International Journal of the Classical Tradition*, 14 (3-4): 375-430, 2007.
105. _____. *Sguardi su Ulisse. La tradizione esegetica greca all'Odissea*, Rome 2005.
106. _____. 'Il proemio al « Commento all'Odissea » di Eustazio di Tessalonica: (con appunti sulla tradizione del testo)', *Bollettino dei Classici*, 2000.
107. Rahner, Hugo, *Griechische Mythen in christlicher Deutung*, Zürich 1957.
108. Ramelli, I. / Lucchetta, G., *Allegoria. Volume I. L'età classica*, Milan 2004.
109. Reinhardt, Karl, *De graecorum theologia*, Berlin 1910.
110. Reinhart Hugo, 'Metapher - Exegese - Mythos - Interpretationen zur Entstehung eines biblischen Mythos in der Literatur der Spätantike', in: P. Habermehl (Hrsg.), *Spätantike: Studien zur römischen und lateinisch-christlichen Literatur*, Göttingen 2002.
111. Richardson, Nicholas, 'Homeric professors in the age of the sophists', *Proceedings of the Cambridge Philological Society*, 201: 65-81, 1975.
112. Ристовић, Ненад, *Старохришћански класицизам: позитивни ставови старохришћанских писаца према античкој књижи*, Београд 2005.
113. Runia, David T., 'Etymology as an allegorical technique in Philo of Alexandria', *The Studia Philonica Annual: Studies in Hellenistic Judaism*, 16: 101-121, 2004.
114. Russell, Donald Andrew *Criticism in Antiquity*, Berkeley/Los Angeles 1981.
115. Sandness, Karl Olav, *Challenge of Homer: School, Pagan Poets and Early Christianity*, London 2009.
116. Schmitz, T. A., *Modern Literary Theory and Ancient Texts. An Introduction*, Malden 2007.
117. Schwab, Andreas, 'Von der Leseform zur Lebensform: Basilius von Cäsarea zur Rolle der Dichtung im Kontext eines christlichen Bildungskonzeptes', in G. Frateantonio, H. Krasser (Hg.), *Religion und Bildung*, Stuttgart 2010.

Одисеја и алегоријска тумачења

118. Shuttleworth Kraus, Christina 'Introduction: Reading Commentaries/Commentaries as Reading', in: R. K. Gibson, C. Shuttleworth Kraus (eds.), *The Classical Commentary*, Leiden/Boston/Köln 2002.
119. Small S. G. P., 'On allegory in Homer', *The Classical Journal*, 54: 423-430, 1949.
120. Steinmetz, Peter, 'Allegorische Deutung und allegorische Dichtung in der alten Stoa', *Rheinische Museum* 129, 1986.
121. Sternbach, L., 'De Gregorio Nazianzeno Homeri interprete', in: *Stromata in honorem Casimiri Morawski*, Kraków 1908.
122. Struck, Peter T., *Birth of the Symbol: Ancient Readers at the Limits of Their Texts*, Princeton 2004.
123. Szondi, Peter, *Introduction to Literary Hermeneutics*, Cambridge 1995.
124. Tate, J., 'Allegory, Greek', in: *The Oxford Classical Dictionary*, 1970².
125. _____. 'On History of Allegorism', *Classical Quarterly* 28, 1934.
126. _____. 'Cornutus and the Poets', *Classical Quarterly* 23, 1929.
127. _____. 'Plato and Allegorical Interpretation', *Classical Quarterly* 24, 1929.
128. _____. 'The Beginnings of Greek Allegory', *Classical Review* 41, 1927.
129. Taverniers, Miriam, *Metaphor and metaphorology: a selective genealogy of philosophical and linguistic conceptions of metaphor from Aristotle to the 1990s*, Gent 2002.
130. Taylor, Thomas, *On the Cave of the Nymphs in the Thirteenth Book of the Odyssey from the Greek of Porphyry*, London 1917.
131. _____. 'An Appendix explaining the Allegory of the Wanderings of Ulysses', in: *Select Works of Porphyry*, London 1823.
132. Wehrli, Fritz, *Zur Geschichte der allegorischen Deutung Homers im Altertum*, Borna-Leipzig 1928.
133. Whitman, Jon, *Allegory: The Dynamics of an Ancient and Mediaeval Technique*, Cambridge 1987.
134. _____. (ed.) *Interpretation and Allegory: Antiquity to the Modern Period*, Leiden/Boston/Köln 2000.
135. Wüst, Ernst, 'Odysseus', in: *The Realencyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft* XVII.2, 1937.
136. Verdenius, W.J., 'Homer the educator of the Greeks', *MededelAmsterdam*, 33/5: 207-231, 1970.
137. Viciano, A., 'Homerón ex Homeroú saphenizein. Principios hermeneuticos de Teodoreto de Ciro en su Commentario a las Epistolas Paulinas', *Scripta Theologica*, 21: 13-62, 1989.

у Београду, 29. фебруара 2012.

др Александар Лома, редовни професор

др Марјанца Пакиж, ванредни професор

др Гордан Маричић, доцент

Одисеја и алегоријска тумачења

др Војислав Јелић, редовни професор, ментор